

УДК 336.71

Олійник А. В.

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМНІ БАНКИ ТА МЕТОДИ ЇХ ВРЕГУЛЮВАННЯ
В МЕХАНІЗМІ ПРОТИДІЇ БАНКРУТСТВУ

У статті проаналізовано існуючі підходи до розуміння змісту поняття «проблемний банк». Систематизовано дані підходи та уточнено сутність даного поняття. Акцентовано увагу на визначенні стадій проблемності банку та критеріїв, які її визначають. Запропоновано методи врегулювання проблемних банків у системі протидії їх банкрутству.

Ключові слова: проблемний банк, нежиттєздатний (слабкий) банк, неплатоспроможний банк, некерований банк, фінансово стійкі банки, банки з першими ознаками банкрутства, банки з тимчасовими ускладненнями, перехідний банк, рекапіталізація, реорганізація, фінансова допомога, злиття банків, поглинання банку, продаж банку, ліквідація банку.

Постановка проблеми. У механізмі протидії банкрутству банків важливе місце належить проблемним банкам. Сьогодні поняття проблемного банку не має однозначного визначення, що ускладнює оцінку його проблемності та відповідно вибір методів протидії вірогідному банкрутству. Тому виникає необхідність у дослідженні існуючих підходів до розуміння сутності проблемного банку, критеріїв проблемності та методів врегулювання діяльності банків з ознаками чи в стадії банкрутства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст поняття «проблемний банк» визначали у своїх працях такі вітчизняні науковці, як Г.М. Азаренкова, Р.А. Павлов, О.Л. Пластун, Примостка, А.М. Поддєрьогін, В.С. Стельмах та інші. В їх роботах основна увага акцентована на підвищеному ризику банківської діяльності, неефективному управлінні та недотриманні вимог чинного законодавства, які в результаті стають наслідком проблемності.

У той же час А.М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ряд інших авторів під проблемним банком розуміють банк, який демонструє вірогідність банкрутства. Однак вірогідність банкрутства може бути різною і відповідно від її оцінки мають адекватно визначатися критерії віднесення банку до певної стадії проблемності.

Більш комплексний підхід до розуміння поняття «проблемний банк» простежується в працях О.І. Барановського.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення праць вказаних нау-

ковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження сутності проблемного банку, а також виявити питання, що залишаються не вирішеними. Зокрема, невпорядкованим є обґрунтування стадій проблемності банків та її критеріїв, потребують уточнення та систематизації підходи до визначення змісту поняття «проблемний банк». Стає очевидним, що ряд теоретичних і прикладних питань щодо визначення даного поняття мають різний ступінь розробки та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз і систематизація існуючих підходів щодо розуміння сутності поняття «проблемний банк», уточнення його змісту, визначення стадій і критеріїв проблемності та методів її врегулювання в системі протидії банкрутству банків.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи економічну сутність відносин, що призводять до втрати платоспроможності комерційних банків, напрошується висновок про комплексний характер їх банкрутства. У цьому сенсі важливо зазначити, що втрата платоспроможності банком, як і банкрутство появляються в певному часовому інтервалі, який характеризується проблемною діяльністю. Тому останнім часом у банківській науці часто є вживаним термін «проблемний банк». Аналіз літературних джерел показав відсутність єдиної точки зору, щодо розуміння сутності поняття «проблемний банк». Основні підходи до визначення сутності проблемного банку подані в таблиці 1.

Таблиця 1

Підходи до розуміння поняття «проблемний банк» (складено автором)

Автор	Визначення
Нежиттєздатний (слабкий) банк	
Базельський комітет з питань банківського нагляду [1]	Нежиттєздатний (слабкий) банк – банк, ліквідність або плато-спроможність якого є послабленою чи залишатиметься послабленою доти, доки не буде вжито заходів щодо значного поліпшення стану фінансових ресурсів банку; корекції стратегічного напрямку його діяльності; підвищення потенційних можливостей управління ризиком та / або підвищення якості управління
Проблемний банк	
Г.М. Азаренкова В.С. Стельмах Р.А. Павлов [2; 3; 4].	Проблемний банк – це наявність у діяльності банку негативних зрушень, пов'язаних з проведенням операцій з підвищеним ризиком, неефективним управлінням або недотриманням вимог чинного законодавства тощо.
О.І. Барановський [5, с.20-21]	Проблемним можна вважати банк, у якого спостерігається: зменшення абсолютної величини власних коштів (капіталу) до рівня, нижчого від обсягів фактично сплаченого статутного капіталу; недоліки в бухгалтерському обліку та звітності (завищення або заниження фінансового результату, величини капіталу, свідомо неправильна класифікація кредитів тощо); наявність на звітну дату неоплачених платіжних та інших розрахункових документів клієнтів і банку (прострочені залучені міжбанківські кредити) через відсутність коштів на коррахунку понад три робочі дні; несприятливі зміни в стані чи складі учасників і керівників банку (незадовільний фінансовий стан власників банку, залучення в оборот банку капіталу сумнівного походження). Таким чином, зростання обсягів безнадійних активів, збиткова діяльність і втрата власного капіталу характеризують банк як проблемний.

Продовження таблиці 1

А.М. Мороз М. Ф. Пуховкіна М. І. Савлук [6]	Проблемний банк – це банк, який демонструє можливість чи вірогідність банкрутства.
Закон України «Про банки і банківську діяльність» Стаття 75 [7]	Національний банк України зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії проблемних за умови його відповідності хоча б одному з таких критеріїв: - банк допустив зменшення розміру регулятивного капіталу та/або нормативів капіталу банку, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами Національного банку України, на 10 і більше відсотків протягом звітного місяця; - банк не виконав вимогу вкладника або іншого кредитора, строк якої настав п'ять і більше робочих днів тому; - системне порушення банком законодавства, що регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; - банк порушив вимоги законодавства щодо порядку подання та/або оприлюднення звітності, в тому числі подав Національному банку України та/або оприлюднив недостовірну звітність, що призвело до суттєвого викривлення показників фінансового стану банку; - систематичне незабезпечення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками, що створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку.
Неплатоспроможний банк	
Закон України «Про банки і банківську діяльність» Стаття 76 [7]	Національний банк України зобов'язаний прийняти рішення про віднесення банку до категорії неплатоспроможних у разі: - неприведення банком своєї діяльності у відповідність із вимогами законодавства, у тому числі нормативно-правових актів Національного банку України, після віднесення його до категорії проблемних, але не пізніше ніж через 180 днів з дня визнання його проблемним; - зменшення розміру регулятивного капіталу або нормативів капіталу банку до однієї третини від мінімального рівня, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами Національного банку України; - невиконання банком протягом 10 робочих днів поспіль 10 і більше відсотків своїх зобов'язань перед вкладниками та іншими кредиторами.
Некерований банк	
Положення НБУ «Про застосування заходів впливу за порушення банківського законодавства» (п. 1.1.3) [8]	Визначені такі факти виникнення в банку некерованої ситуації: - невиконання керівниками банку вимог НБУ щодо усунення виявлених порушень; - відсторонення керівників банків від посади; - виявлення за результатами безвиїзного нагляду або інспекційної перевірки фактів проведення банком операцій з високим рівнем ризику, порушень банківського законодавства, а також одержання доходів із порушенням вимог чинного законодавства, навіть якщо ці порушення не призвели до погіршення фінансового стану банку; - виникнення реальної загрози невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами і кредиторами; - потреби в посиленому контролі за діяльністю банку з метою уникнення можливості невиконання банком своїх зобов'язань перед клієнтами та кредиторами до часу прийняття НБУ рішення про призначення тимчасової адміністрації або про відкликання ліцензії та ініціювання процедури ліквідації.

З таблиці 1 видно, що в міжнародній практиці вживається термін «нежиттєздатний (слабкий) банк», тобто банк який відчуває потенційну або реальну загрозу стану своєї ліквідності чи платоспроможності. Тому визначення за міжнародними стандартами Базельського комітету не стосується банків, у яких є проблеми ізольованого або тимчасового характеру, що, як правило, можуть бути вирішені за допомогою оздоровчих заходів. У цьому сенсі поняття «проблемного банку» більш прийнятне.

У джерелах [1; 2; 3; 4] проблемність банку пов'язана з підвищеним ризиком здійснюваних операцій, що, на наш погляд, має сенс.

Вважаємо, що найбільш комплексно до розуміння поняття «проблемний банк» підійшов професор О.І. Барановський [5].

Зауважимо, що приведені в таблиці 1 критерії проблемності банку, згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність» відображають більше правову сторону віднесення банку до проблемного, і не розкривають економічної суті даного поняття. Якщо проблемності банку не вдається уникнути, за рішенням НБУ, він може бути віднесений у категорію неплатоспроможних. У цьому випадку проблемність банку ще більше посилюється фінансовою неспроможністю здійснювати розрахунки.

Ще окремий випадок проблемності банку полягає в його некерованості, що може з'явитися як наслідок прорахунків на організаційному та стратегічному рівнях.

Аналізуючи зміст поняття «проблемний банк», ми дійшли висновку, що терміни «нежиттєздатний (слабкий) банк», «неплатоспроможний банк», «некерований банк» характеризують проблемність банку, але на різних стадіях його стану. Доповнити цей перелік можна ще часто вживаними термінами, які також позначають банк як проблемний: «неліквідний банк», «нестійкий банк», «нестабільний банк», «ненадійний банк». Слід зауважити, що дані терміни переважно характеризують вузько направлені, а не комплексні проблеми банківської діяльності на різних стадіях життєвого циклу банку.

Таким чином, нами встановлено, що проблемність банку характеризується певним часовим інтервалом, з динамічним перебігом різних стадій, які визначаються специфічним станом, як неліквідність, порушення фінансової стійкості, неплатоспроможність тощо. Тому поняття проблемності банку потребує уточнення, класифікації та визначення його ознак.

Переважно науковці класифікують ознаки, за якими банк можна віднести до проблемного на прямі та непрямі [9; 10] (рисунок 1).

За показаними на рисунку 1 ознаками, стає очевидним, що практично кожен напрямок діяльності банку може стати джерелом проблемності. Тому менеджмент банку, з метою протидії банкрутству, має оцінювати всі напрямки його функціонування, особливо акцентуючи увагу на ризикових.

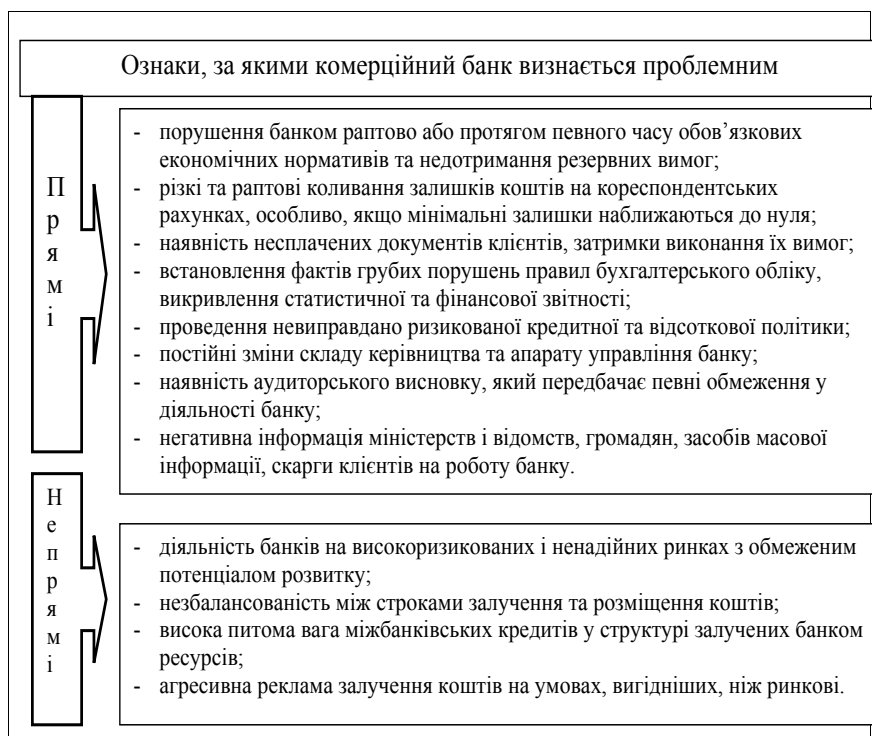

Рис. 1. Класифікація ознак за якими комерційний банк визнається проблемним (модифіковано автором на основі [9; 10])

Рис. 2. Види банків за ознакою проблемності (складено автором на основі [10; 11; 12])

На основі проведеного аналізу видів проблемних банків у роботах [9; 10; 11] нами було удосконалено класифікацію банків за ознакою їх проблемності та виділено характерні ознаки для кожного класифікаційного елемента (рис. 2).

Національний банк України, для виявлення проблемних банків, розробив і впровадив систему рейтингової оцінки банків CAMELS. Метою створення системи рейтингової оцінки банків CAMELS є «визначення банків, в яких незадовільний фінансовий стан, операції або менеджмент мають недоліки, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку служби банківського нагляду Національного банку України і вжиття відповідних заходів щодо виправлення цих недоліків у діяльності банку та стабілізації його фінансового стану». Згідно з положенням, чим вища оцінка, тим більший ступінь проблемності комерційного банку. У той же час банки, які отримали комплексну рейтингову оцінку «4» або «5», мають серйозні проблеми, що вимагають ретельного нагляду і спеціальних оздоровчих заходів.

Такі комплексні рейтингові оцінки вказують на те, що загальна платоспроможність банку під загрозою, необхідна протидія можливому банкрутству та потрібні негайні конкретні дії служби банківського нагляду.

Серед факторів, які можуть стати причиною банкрутства комерційного банку, А.Ю. Меньшова визначає такі [12]:

- значні обсяги неякісних активів у кредитному портфелі банку;
- значна ризиковість банківської діяльності;
- недосконалість системи планування, управління та політики;
- зловживання інсайдерів;
- несприятливе зовнішнє та внутрішнє економічне середовище;
- дисбаланси на ринках банківських послуг – виникнення олігополій великих банків і недоброросовісної конкуренції;
- відсутність ефективної системи внутрішнього аудиту та контролю за діяльністю відділів, відокремлених підрозділів тощо;

- шахрайство керівництва та менеджерів банку, викривлення звітних даних;
- незабезпечені витрати.

Ми вважаємо, що серед чинників, які можуть спричинити банкрутство, найнебезпечнішим є значна ризиковість банківської діяльності. Як відомо ризик і прибутковість банківської діяльності знаходяться в прямій залежності: чим більший ризик, тим більший дохід. Проте, перевищення відповідного рівня ризику, може призвести до значних втрат. Тому в діяльності комерційних банків завжди є спокуса для отримання додаткових прибутків, нехтуючи фінансовою безпекою, прийняти підвищений ризик. В умовах нестабільного фінансово-економічного клімату діяльність з підвищеним ризиком проводить цілу низку загроз, які призводять до втрати платоспроможності вітчизняних банків. Таким чином, дослідження та оцінювання основних ризиків банківської діяльності є базою для розроблення ефективного механізму протидії банкрутству комерційних банків в Україні.

Отже, нами встановлено, що термін «проблемний банк» характеризується великою кількістю ознак, які можуть динамічно змінюватися як в негативну, так і в позитивну сторону в часовому інтервалі, а тому є поняттям комплексним. Очевидним стає той факт, що протидіяти проблемним аспектам діяльності комерційного банку і банкрутству зокрема як завершальній стадії проблемності потрібно також комплексно.

Врегулювання діяльності проблемних банків може здійснюватися трьома методами: фінансова допомога, реорганізація, ліквідація (рисунок 3) [5].

Основні методи врегулювання проблемних банків визначені Законом України «Про банки і банківську діяльність», у відповідності з яким «метою реструктуризації та реорганізації насамперед є фінансове оздоровлення проблемних банків, підвищення рівня капіталізації та ліквідації окремих комерційних банків, запровадження для банків у стані фінансової скрути тимчасової адміністрації, вдосконалення банківського менеджменту, статистичної і фінансової звітності, для попередження банкрутства банків» [7].

В Україні переважно застосовується ліквідація та продаж банку іншому власникові, який є най-

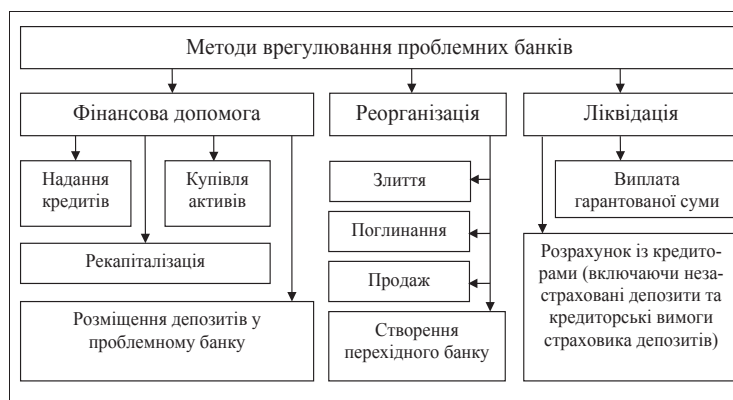

Рис. 3. Методи врегулювання проблемних банків [5]

менш витратним, але проблемним з точки зору пошуку покупця. Альтернативні варіанти вирішення даної проблеми є кращими, ніж ліквідація, оскільки значно розширюються джерела для розрахунків зі всіма кредиторами та зберігається довіра до банків і банківської системи в цілому. В умовах кризи банківської системи були започатковані альтернативні методи вирішення проблемного банку такі, як рекапіталізація та створення перехідного банку (бридж-банку).

У процесі врегулювання проблемності банку, основними критеріями виступають мінімізація витрат і негативний вплив на рівень довіри населення до банків. У цьому сенсі, захист депозитів, у разі банкрутства банку, є однією з найважливіших функцій системи страхування депозитів. Коли банк, учасник фонду гарантування вкладів фізичних осіб, опиняється на межі банкрутства, пріоритетним є вжиття заходів із його реорганізації.

Висновки і пропозиції. Отже, врегулювання діяльності проблемних банків може здійснюватися трьома методами: фінансова допомога, реорганізація, ліквідація. В Україні, переважно застосовується, ліквідація та продаж банку іншому власникові, який є найменш витратним, але проблемним з точки зору пошуку покупця. Таким чином альтернативні варіанти вирішення даної проблеми є кращими, ніж ліквідація, оскільки значно розширюються джерела для розрахунків зі всіма кредиторами та зберігається довіра до банків і банківської системи в цілому.

Список літератури:

1. Документ Базельського комітету з питань банківського нагляду «Керівництво для органів банківського нагляду з роботи зі слабкими банками» (Supervisory Guidance on Dealing with Weak Banks). – Звіт робочої групи з роботи зі слабкими банками, березень 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bis.org/bcbs/index.htm>.
2. Азаренкова Г. Новий підхід до визначення оцінки фінансової стабільності розвитку банку [Текст] / Г. Азаренкова, О. Головка // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 9. – С. 18-21.
3. Павлов, Р. А. Рання діагностика банкрутства банків [Текст] : дис. ... канд. економ. наук : спец. 08. 00. 08 – гроші, фінанси і кредит / Р. А. Павлов ; Дніпропетровський національний університет. – Дніпропетровськ : [Б. В.], 2008. – 237 с.
4. Контроль: інспектування, аудит, банківський нагляд : монографія: Наукове видання / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, І. В. Сало, М. А. Єпіфанова. – Суми : ВТД „Університетська книга», 2006.- 432 с. – ISBN 966-680-279-1.
5. Барановський О. Проблемні банки: виявлення та лікування [Текст] // Вісник Національного банку України. / О. Барановський – 2009. – № 11. – С. 18-31.
6. Мороз А. М. Центральний банк та грошово-кредитна політика / А.М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук. – К. : КНЕУ, 2005. – 556 с.
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» редакція від 7.12.2000 р. з наступними змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Правління НБУ. Постанова від 28.08.2001 № 369 «Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua.
9. Лаврушин О. И. Деньги, кредит, банки / О. И. Лаврушин, М. М. Ямпольський, Ю. П. Савинский. – М. : Финансы и кредит, 1998. – 439 с.

10. Павлов Р. А. Рання діагностика банкрутства в системі антикризового регулювання банківського сектору національної економіки / Р. А. Павлов // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 4 (70). – С. 107-111.
11. Коваленко В. В. Антикризове управління в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи : монографія / В. В. Коваленко, О. В. Крухмаль – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 198 с.
12. Меньшова А. Ю. Причини виникнення та шляхи запобігання банкрутству комерційного банку : монографія / А. Ю. Меньшова. – Х. : ХДТУБА, 2008. – 146 с.

Олейник А. В.

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМНЫЕ БАНКИ И МЕТОДЫ ИХ УРЕГУЛИРОВАНИЯ В МЕХАНИЗМЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ БАНКРОТСТВУ

Резюме

В статье проанализированы существующие подходы к пониманию содержания понятия «проблемный банк». Систематизированы данные подходы и уточнена сущность данного понятия. Акцентируется внимание на определении стадий проблемности банка и критериев, которые ее определяют. Предложены методы урегулирования проблемных банков в системе противодействия их банкротства.

Ключевые слова: проблемный банк, нежизнеспособен (слабый) банк неплатежеспособный банк, неуправляемый банк, финансово устойчивые банки, банки с первыми признаками банкротства, банки с временными осложнениями, переходный банк, рекапитализация, реорганизация, финансовая помощь, слияние банков, поглощение банка, продажа банка, ликвидация банка.

Oleynik A. V.

Khmelnytsky National University

PROBLEM BANKS AND METHODS TO SETTLEMENT IN THE MECHANISM OF ANTI-BANKRUPTCY

Summary

The paper analyzes existing approaches to understanding the content of the concept of «bad bank». These approaches are systematized and refined essence of the concept. Attention is focused on determining the stages of problem banks and criteria that define it. The methods of resolution of problem banks in the system to counter their bankruptcy.

Key words: bad bank is not viable (weak), the bank insolvent bank, bank unmanaged, financially sound banks, the banks with the first signs of bankruptcy, banks with temporary complications, transient bank recapitalization, reorganization, financial assistance, bank merger, takeover of the bank, the sale of the bank, bank liquidation.